

Zeszyty Naukowe Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią
Polskiej Akademii Nauk

rok 2018, nr 106, s. 181–198

DOI: 10.24425/124390

Krzysztof SZAMAŁEK¹

Ewolucja polityki surowcowej w Polsce w latach 1935–2018

Streszczenie: Pierwszą politykę surowcową państwa przyjęto w 1938 r. Polityka surowcowa II RP nakierowana była przede wszystkim na przygotowanie państwa do realizacji działań wojennych w warunkach prowadzenia wojny obronnej. W 1951 roku utworzono Centralny Urząd Geologii przygotowujący krajowe wieloletnie i roczne plany prac geologiczno-poszukiwawczych. Jego działalność skoncentrowana była na powiększaniu bazy zasobów złóż kopalin. Od 1985 roku za koordynację zadań polskiej geologii odpowiada urząd głównego geologa kraju. W roku 1996 Rada Ministrów przyjęła przygotowany w Ministerstwie Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa oraz Ministerstwie Przemysłu i Handlu dokument Założenia polityki państwa w dziedzinie surowców mineralnych. W 2015 roku odbyła się szeroka publiczna dyskusja o potrzebie opracowania polityki surowcowej państwa zainicjowana opublikowaniem trzech dokumentów analitycznych przygotowanych przez Fundację Demos, prof. J. Hausnera oraz Ministerstwo Środowiska. Kamieniami milowymi w pracach nad polityką surowcową stało się powołanie w 2016 roku pełnomocnika rządu do spraw polityki surowcowej oraz międzyresortowego zespołu do spraw polityki surowcowej. W 2018 roku projekt założeń Polityki Surowcowej Państwa (PSP) skierowany został do konsultacji społecznych. Dokument ten po raz pierwszy w tak kompleksowy i holistyczny sposób uwzględnił interesy bezpieczeństwa surowcowego państwa. PSP oparta jest na 9 filarach merytorycznych dotyczących m.in. prawno-ekonomicznych podstaw działania sektora mineralnego, ryzyka inwestycyjnego, poszukiwań geologicznych, wykorzystania mineralnych surowców odpadowych.

Słowa kluczowe: polityka surowcowa, bezpieczeństwo surowcowe, surowce mineralne

Evolution of Polish mineral policy between 1935–2018

Abstract: The first Mineral Policy in Poland was prepared in 1938. In that time The Mineral Policy was primarily dedicated to preparing Poland for a defensive war. The Central Geology Authority (CGA) was created in 1951. The main task of this Authority was preparation plans (annual and multiannual) of geological-exploration. The CGA's activities were focused on enhancing the resource base of mineral deposits. As of 1985 the coordination of geological tasks is the main duty of the Chief Geologist of the country. In 1996 the Council of Ministers adopted a document called State policy in the field of mineral resources, prepared at the Ministry

¹ Uniwersytet Warszawski, Wydział Geologii, ul. Żwirki i Wigury 93, 02-089 Warszawa; e-mail: krzysztof.szamalek@uw.edu.pl

of Environmental Protection, Natural Resources and Forestry as well as the Ministry of Industry and Trade. In 2015 a wide public discussion about the need to develop a mineral raw materials policy, initiated by the publication of three analytical documents prepared by the Demos Foundation, Professor J. Hausner and the Ministry of the Environment took place. Milestones in the development of a national mineral raw materials policy was the establishment of the special government's plenipotentiary as well as the inter-ministerial team for mineral raw materials policy. In 2018, The Mineral Raw Materials Policy was transferred for public consultation. This document is the first document that is so comprehensive and holistic from the point of view of national mineral security interests. The Mineral Raw Materials Policy is based on 9 substantial pillars among them: economical and legal basis of mineral sector activities, investment risk, geological prospection and exploration, utilization of mineral wastes.

Keywords: mineral policy, mineral security, mineral raw material

Wprowadzenie

Procesy gospodarcze są w większości przypadków nielosowym, zaplanowanym i racjonalnym działaniem uwzględniającym obecne i przyszłe potrzeby mieszkańców regionu, kraju czy świata. Utrzymanie ciągłości procesów gospodarczych oraz potrzeby bezpieczeństwa surowcowego państwa wymagają zapewnienia możliwości korzystania z surowców o odpowiedniej jakości i w pożądanej ilości. W związku z tym, w zdecydowanej większości krajów świata dostrzeżono potrzebę opracowania i realizowania strategii czy polityki w zakresie surowców mineralnych. Polityka surowcowa w węższym znaczeniu dotyczy najczęściej zagadnień związanych z poszukiwaniem i dokumentowaniem bazy zasobowej złóż kopalin. Jednak obszar ten jest także rozszerzany na problemy bilansowania gospodarki surowcami mineralnymi, analizy światowego rynku surowcowego, określanie kierunków importu surowców dla rodzimej gospodarki. W politykę surowcową włączane są także zagadnienia przerobu odpadów i pozyskiwania surowców wtórnych oraz recyklingu. Takie podejście jest charakterystyczne dla tzw. *circular economy*, gospodarki o obiegu zamkniętym, analizującej i uwzględniającej cykl życia produktów, minimalizującej ilość powstających odpadów przemysłowych. Częstym zjawiskiem w politykach surowcowych jest rozdzielanie surowców mineralnych na dwie podstawowe grupy: surowce energetyczne i surowce nieenergetyczne. Mimo pewnych argumentów przemawiających na rzecz takiego rozdziału wydaje się, że więcej przesłanek uzasadnia całościowe, holistyczne podejście do surowców i traktowanie ich łącznie (Szamalek 2016). Ze wspólnej zintegrowanej polityki surowcowej mogą natomiast wypływać zróżnicowane ścieżki, podejścia uwzględniające specyficzne uwarunkowania różnych grup surowcowych. Na ostateczny kształt polityki surowcowej oraz stosowane narzędzia jej realizacji, a także rodzaj mierników osiągnięcia założonych rezultatów, wpływa cały szereg czynników. Państwa o strukturze unitarnej przygotowują jednolitą politykę surowcową, państwa o charakterze federacyjnym (USA, Indie) opracowują politykę centralną i uzgodnione z nią, co do celów, polityki stanowe (regionalne). Prezentowany artykuł stanowi rozwiniętą wersję wystąpienia na posiedzeniu Komitetu Zrównoważonej Gospodarki Surowcami Mineralnymi PAN (Szamalek 2018a). Autor zdaje sobie jednak sprawę, że artykuł ten nie wyczerpuje ważnego tematu, jakim jest poznanie historii rozwoju poglądów oraz działań na rzecz strategicznego planowania surowcowego w Polsce. Będzie zatem rozwijał dalsze badania nad tym zagadnieniem.

1. Zasady i podstawy polityki surowcowej

Funkcjonowanie każdego państwa wymaga opracowywania zarówno długofalowych projekcji rozwoju, jak i średnio- oraz krótkoterminowych planów realizacji. Obszar surowcowy w zakresie surowców pierwotnych mieści się w ramach obejmowanych przez Politykę ekologiczną państwa – dokumentu przyjmowanego przez sejm RP i wytyczającego główne cele działań państwa. Jednak Polityka ekologiczna nigdy nie ujmowała tak szeroko zagadnień strategicznych, jak tego oczekuje interes państwa. Bez wątpienia zasadnicze zręby polityki surowcowej są obecne także w dokumencie Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR 2017).

Polityka surowcowa państwa jest elementem bezpieczeństwa surowcowego państwa, oznaczającego bezpieczeństwo w zakresie dostępu do źródeł pierwotnych surowców mineralnych i ich wykorzystania w gospodarce surowcami mineralnymi (Galos i in. 2012a,b,c; Nieć i Radwanek-Bąk 2009; Szamałek 2011). Podstawowe znaczenie dla oceny stanu bezpieczeństwa surowcowego kraju i ustalenia strategii jego rozwoju ma zasób wiedzy o wielkości potencjalnych zasobów w złożach kopalin, zarówno rozpoznanych i udokumentowanych, jak i prognozowanych, tj. możliwych do odkrycia i zagospodarowania (Bilans gospodarki 2015; Bilans zasobów 2017; Bilans perspektywicznych 2011; Mineral Resources 2017).

W strategicznej i długofalowej ocenie perspektyw kraju niezwykle ważnym zagadnieniem jest właściwe rozpoznanie aktualnych i przyszłych potrzeb gospodarki na surowce mineralne, zwłaszcza tych, które obecnie mają niewielkie zastosowanie bądź są traktowane jako nieużyteczne (gromadzone na zwałowiskach w postaci tzw. złóż antropogenicznych). Bez wątpienia polityka surowcowa musi być dokumentem strategicznym, wyznaczającym zasadnicze cele, czas ich osiągnięcia, ścieżki osiągnięcia celów oraz predykcję niezbędnych środków finansowych oraz oprzyrządowania prawnego-organizacyjnego. Takie cechy mają polityki surowcowe opracowane w ostatnich latach w wielu krajach świata (Szamałek 2016). Są to najczęściej kilkudziesięciopiętnostronicowe opracowania przygotowane przez ministrów gospodarki, środowiska lub energii, które w systemowy sposób opisują kierunki i zasady polityki surowcowej koherentnej z innymi celami strategii rozwoju państwa. Dopełnieniem polityk surowcowych są akty wykonawcze tworzące niezbędne instytucje i warunki realizacji celów polityki surowcowej. Polityki surowcowe niekiedy obejmują wszystkie grupy kopalin i surowców, często jednak oddziela się od nich surowce energetyczne i przygotowuje osobne, choć zintegrowane polityki.

2. Polityka surowcowa II Rzeczypospolitej 1935–1939

Prapoczątki polskiej polityki surowcowej są wskazywane już w działaniach administracji królewskiej w XIX wieku wraz z powstaniem w 1782 roku Komisji Kruszcowej (zwolennikiem takiego poglądu jest m.in. Jędrysek 2008). Wydaje się jednak metodologicznie poprawnym dopiero uznanie II Rzeczypospolitej i działań wówczas podejmowanych, jako spełniających wymogi racjonalnego i planowego funkcjonowania państwa zgodnie z przyjętymi scenariuszami rozwoju. Argumentem przemawiającym za takim wyborem jest także

fakt, że w Polsce następstwa II rewolucji przemysłowej w zakresie zwiększonego zapotrzebowania na surowce mineralne i rozwoju gospodarki pojawiły się wyraźniej dopiero po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. Ponadto gospodarcze zróżnicowanie regionalne będące efektem rozbiorów, konieczność unifikacji i integracji oraz planowego rozwoju wraz z odbudową kraju po zniszczeniach I wojny światowej były determinantami wzrostu zapotrzebowania na surowce mineralne.

Problematyka polityki surowcowej Polski okresu dwudziestolecia międzywojennego została wszechstronnie przeanalizowana i opisana w pracy Zamęckiego (2010). Dokonał on szczegółowej kwerendy licznych materiałów publikowanych w przedwojennej prasie, opracowań archiwalnych i analitycznych oraz źródeł naukowych poświęconych polityce gospodarczej II RP, polityce obronnej i polityce surowcowej. Z wielu źródeł pisanych wynika, że do śmierci Józefa Piłsudskiego w 1935 roku opinia publiczna podzielała przekonanie, że kraj jest pod jego przewodnictwem bezpieczny. Pogląd ten oparty był m.in. na roli Piłsudskiego w odzyskaniu niepodległości, wygraniu przez Polskę i marszałka wojny 1920 r. z Rosją radziecką. Sytuacja uległa zmianie tuż przed śmiercią, a zwłaszcza po śmierci Józefa Piłsudskiego. Rosnące zagrożenie ze strony Niemiec, brak dobrych relacji z Rosją stwarzało potrzebę podjęcia prac i przygotowań na wypadek wojny. Pojęcie „polityka surowcowa” było w powszechnym używaniu, choć należy wspomnieć, że do obiegu publicznego wprowadził go, jako jeden z pierwszych, w 1936 roku Jerzy Prądzyński w artykule zamieszczonym w „Polsce Zbrojnej” (Prądzyński 1936). Zwrócił on uwagę, iż istnieje „...współzależność (...) pomiędzy stanem obronnym państwa a polityką surowcową. Utrzymywanie zapasów surowca na pewnej wysokości jest niezbędnym warunkiem gotowości wojennej przemysłu”. Imperatyw posiadania przez Polskę zapasów surowca na wypadek wojny był powszechnie akceptowany. W dwudziestoleciu międzywojennym znajdował uznanie także pogląd o konieczności posiadania przez Polskę kolonii, które zgodnie z tradycyjnym pojmowaniem roli kolonii w stosunku do metropolii, miały być źródłem surowcowym. Tak widział to również minister przemysłu i handlu, Antoni Roman, prezentując swój pogląd w kontekście potrzeby prowadzenia polityki surowcowej oraz posiadania polskiej kolonii (Roman 1937). Międzynarodowe głosy o potrzebie sprawiedliwego dostępu do surowców doprowadziły do podjęcia tego tematu przez Ligę Narodów w latach 1935–1938. Liga powołała swoją Komisję Surowcową mającą pogodzić interesy państw nieposiadających surowców z państwami dysponującymi surowcami i koloniami (Zamęcki 2010).

W 1936 roku utworzony został Komitet Obrony Rzeczypospolitej (KOR) dla koordynowania prac przygotowujących zdolność obronną państwa. Funkcję wykonawczą dla KOR sprawował Sekretariat Komitetu Obrony Rzeczypospolitej (SEKOR), który przygotował w końcu 1937 roku „Zasady polityki i gospodarki surowcowej”, na podstawie których 8 lipca 1938 r. KOR podjął uchwałę w sprawie wytycznych polityki i gospodarki surowcowej (Zamęcki 2010). SEKOR „stał się w rzeczywistości głównym ośrodkiem planującym i dyspozycyjnym w sprawach ekonomicznych państwa, a przede wszystkim w sprawach związanych z rozbudową i rozmieszczeniem przemysłu, wykorzystaniem surowców i zasobów” (Kozłowski 1964).

Na podstawie rekomendacji KOR Rada Ministrów 22 lipca 1938 r. przyjęła uchwałę dotyczącą polityki surowcowej w postaci dokumentu strategicznego Wytyczne polityki i gospo-

darki surowcowej (Zamęcki 2010). Jednocześnie w dokumentach KOR wskazano, że sprawy „polityki i gospodarki surowcowej należą do ministra przemysłu i handlu”. W 1936 roku utworzono Komisję Surowcową w ówczesnym ministerstwie przemysłu i handlu, a następnie w 1938 roku – Biuro Surowcowe. Ponadto w ministerstwie spraw zagranicznych powstała w 1936 r. Komisja Migracyjno-Surowcowa. Biuro Surowcowe pełniło działalność administracyjną, Komisja Surowcowa działała natomiast podobnie jak organy naukowo-doradcze, głównie poprzez wypracowywanie koncepcji polityki surowcowej (Zamęcki 2010). Można zatem stwierdzić, że w 1938 roku opracowano wersję końcową polityki surowcowej państwa i rozpoczęto jej aktywną realizację. Należy jednak wspomnieć, że fragmenty tej polityki były gotowe wcześniej i cele cząstkowe wprowadzano w życie. Czasem były to cele uwspólnione, a niekiedy realizowane w warunkach rywalizacji między resortami (np. Ministerstwo Spraw Wojskowych a Ministerstwo Skarbu). Tak było z realizacją projektu inwestycji Centralnego Okręgu Przemysłowego (COP) w latach 1936–1939. Bez wątplenia budowę COP należy traktować jako element realizacji polityki surowcowej. Tym bardziej, że COP miał się składać z trzech rejonów: A – kielecko-radomskiego, pełniącego rolę surowcową i położonym na Wyżynie Małopolskiej, B – lubelskiego z funkcją aprowizacyjną oraz C – sandomierskiego, w którym zlokalizowano główne inwestycje fabryczne, przede wszystkim przemysłu ciężkiego i zbrojeniowego (Chudzik 2014). W rejonie A występowały złoża surowców skalnych, rud żelaza, glin ceramicznych, piasków kwarcowych, wapieni, dolomitów i fosforytów. Przy wyborze jego lokalizacji ważne były także kryteria energetyczne (niewielka odległość od elektrowni wodnych, złóż węgla brunatnego, ropy naftowej i gazu ziemnego) oraz demograficzne – inwestycje przemysłowe miały zlikwidować problem przeludnienia wsi oraz bezrobocia. Okoliczności i czas, w jakim funkcjonowała II Rzeczpospolita, nie sprzyjały opracowaniu pogłębionej polityki surowcowej w kształcie, jakiego się dzisiaj oczekuje od tego typu dokumentów strategicznych państwa. Polityka surowcowa II RP nakierowana była przede wszystkim na przygotowanie państwa do realizacji działań wojennych w warunkach prowadzenia wojny obronnej.

Polskie środowisko geologiczne, a przede wszystkim służba geologiczna sprawowana przez Państwowy Instytut Geologiczny, dobrze przysłużyło się ojczyźnie zapewniając w początkowym okresie istnienia II RP surowce do odbudowy kraju, a następnie przygotowując zaplecze surowcowe dla zapewnienia obronności kraju. Podobny pogląd wyraża Zamęcki (2010) „Największą rolę w projektowaniu zasad polityki surowcowej odegrała Komisja Surowcowa (...). Ważną rolę w zakresie implementacji nowej polityki surowcowej odegrał natomiast Państwowy Instytut Geologiczny”. Problematyka surowcowa była bez wątpienia podstawowym impulsem dla władz państwowych II RP do powołania, jako jednego z pierwszych w odrodzonej Polsce, Państwowego Instytutu Geologicznego w maju 1919 roku. Od 1927 r. PIG (jako jednostka naukowo-badawcza i realizacyjna) działał na podstawie rozporządzenia prezydenta RP z dnia 24 czerwca 1927 r. (Rozporządzenie 1927). W ówczesnych warunkach zwracano szczególną uwagę na konieczność bliskiego związku nauki i praktyki geologicznej oraz potrzeby wysokich kwalifikacji pracowników PIG. W Rozporządzeniu (1927) stwierdzano w art. 4, że „Stanowiska kierownicze w Instytucie i w poszczególnych jego wydziałach mogą zajmować jedynie osoby, posiadające kwalifikacje naukowe, uprawniające do ubiegania się o stanowisko profesora w państwowych szkołach akademickich”.

W ten sposób podkreślano silny związek działań PIG, jako państwowej służby geologicznej, z nauką. Wzmocnienie pozycji PIG w ramach zadań mu przypisanych przez politykę surowcową II RP nastąpiło poprzez wydanie rozporządzenia prezydenta RP z dnia 31 marca 1938 roku o państwowej służbie geologicznej ([Rozporządzenie 1938](#)). Był to fragment działań w ramach reorganizacji służb państwowych w obszarze geologii. Mieścił się on w ramach polityki surowcowej państwa i przygotowań do nadchodzącej wojny. Inicjatywa reorganizacji polskiej geologii wyszła z kręgów Sztabu Głównego WP ([Zamecki 2008](#)). Służbę geologiczną stanowiła Państwowa Rada Geologiczna złożona z przedstawicieli resortów oraz wojska i PIG. Działania wojenne w 1939 roku przerwały okres wdrażania reformy i doskonalenia funkcjonowania struktur organizacyjnych polskiej geologii.

3. Polityka surowcowa 1945–1991

W pierwszych powojennych latach (1945–1947) podstawowym zadaniem służb państwa (w tym geologicznych) było zapewnienie dostaw podstawowych surowców do odbudowy kraju. Wynikało to choćby z norm dekretu z 1947 o państwowej służbie geologicznej ([Dekret 1947](#)). Artykuł 1 dekretu stwierdzał, że „Państwowa służba geologiczna ma za zadanie: inicjowanie, planowanie i koordynowanie (...) badań i poszukiwań geologicznych w Polsce (...) ze szczególnym uwzględnieniem złóż surowców mineralnych i umożliwienia praktycznego ich zużytkowania dla gospodarstwa narodowego”. Norma ta praktycznie była tożsama z normą art. 1 dekretu prezydenta z 1938 r. ([Dekret 1938](#)). Dostarczanie surowców gospodarce wymagało w tamtym czasie przede wszystkim uruchomienia zniszczonych działaniami wojennymi kopalń oraz zakładów przerobczych. Szczególne trudności związane były z uruchamianiem zakładów górniczych na terenach odzyskanych przez Polskę, a będących uprzednio na terytorium Niemiec. Brak dokumentacji, celowe zniszczenia, brak kadry kierowniczej – wszystko to potęgowało trudności z uruchomieniem i podtrzymaniem produkcji surowców mineralnych. W tym okresie służby geologiczne były rozproszone w resortach i zajmowały się sektorowymi działaniami o charakterze operacyjnym i doraźnym bez koncentrowania się na problemach perspektywicznych.

Działania surowcowe podporządkowane były trzyletniemu planowi odbudowy kraju realizowanemu w latach 1947–1949. Stosunkowo szybko uwidoczniła się potrzeba koordynacji prac geologicznych (w tym poszukiwawczych i rozpoznawczych), co doprowadziło do utworzenia w 1951 roku Centralnego Urzędu Geologii ([Dekret 1951](#)). Do głównych zadań nowego centralnego organu administracji geologicznej (CUG) należało między innymi: sporządzanie krajowego wieloletniego i rocznego planu prac geologicznych, w tym obejmującego prace geologiczne i geologiczno-poszukiwawcze dotyczące kopalni dla potrzeb planu inwestycyjnego, jak również sporządzanie wieloletniego i rocznego planu przyrostu zasobów wszystkich surowców mineralnych; wykonywanie analiz surowców mineralnych; sprawowanie kontroli geologicznej. Prace CUG wiązały się silnie z realizacją sześcioletniego planu gospodarczego 1950–1955 mającego stworzyć podstawy gospodarcze rozwoju kraju. Później natomiast potrzeby surowcowe kraju były określane w ramach kolejnych gospodarczych planów pięcioletnich. Istotę i zakres działań CUG (zwłaszcza w początkowym

okresie istnienia) szczegółowo opisuje profesor Andrzej Bolewski* (Bolewski 1996). Podkreślał on konieczność integracji działań geologicznych w skali kraju oraz współdziałanie z resortowymi i terenowymi służbami geologicznymi. Współpracę tę ocenił pozytywnie po latach długoletni pracownik CUG Jan Żytka (Żytka 2017), likwidator CUG w roku 1986. CUG „...stanowił mały resort... Zadaniem jego było tworzenie podstaw optymalnego wykorzystywania krajowej bazy surowcowej...” (Bolewski 1996). To w tamtych pierwszych latach zaczęły także ukazywać się *Bilans zasobów...* oraz *Przegląd Geologiczny*. Działalność CUG, choć bardzo pożyteczna, realizowana była fragmentarycznie. Nie rozwiązywano wówczas wszystkich istotnych problemów gospodarki złożami i rozpoznania geologicznego kraju skupiając się na najważniejszych surowcach (w tym ropie naftowej i gazie ziemnym). Taka sektorowość i wybiórcze cele cząstkowe były charakterystyczne dla początkowego okresu działania CUG. Planowanie działalności nie miało charakteru zintegrowanej polityki, ale podporządkowania planów działania realizacji społeczno-gospodarczych celów planistycznych rządu. Należy jednak podkreślić, że rozpoznaniem i uświadamianym krajowym potrzebom polityki surowcowej podporządkowana była struktura i organizacja służby geologicznej (Szonert i Żółtowski 1954). Efektem prowadzonych szeroko geologicznych prac poszukiwawczych było odkrycie i udokumentowanie szeregu złóż kopalin (wśród nich m.in. siarki rodzimej, rud cynku i ołowiu).

Za prezesury CUG sprawowanej przez prof. Mieczysława Mrozowskiego** sprawy górnictwa węgla kamiennego nabrały szczególnego znaczenia (Kot 1983). Wpłynęło to na osłabienie wysiłków w zakresie przygotowywania całościowej polityki surowcowej i koncentrację na bilansowaniu i planowaniu sektorowym według grup surowców mineralnych. W tym czasie ponadto doskonalono mechanizmy i pragmatykę działania CUG wprowadzoną wcześniej przez A. Bolewskiego. Znaczącym osiągnięciem było ustanowienie w 1960 roku nowego prawa odrębnego od prawa górniczego – ustawy Prawo geologiczne (Ustawa 1960), która porządkowała szereg zagadnień z zakresu praktyki geologicznej. Proces legislacyjny poprzedzony był szeroką dyskusją w środowiskach geologicznych na temat zakresu i treści regulacji.

Próby zintegrowania funkcjonowania służb geologicznych, formowania celów działania w ramach polityki gospodarczej rządu podejmował kolejny prezes CUG dr Zdzisław Dembowski***. „Rozwój badań geologicznych w czasie Jego prezesury był imponujący. (...) Zrealizowano wiele projektów prac prospekcyjnych i dokumentacyjnych. Ich wynikiem było wyznaczenie obszarów perspektywicznych, prognostycznych i złożowych różnych kopalin na terytorium Polski” (Zdanowski 2006). Jednocześnie zamiary prezesa Dembowskiego związane z umocnieniem i poszerzeniem kompetencji urzędu spotkały się z silnym oporem środowiska związanego z górnictwem. W czerwcu 1985 r. CUG oraz SITG i PTG zorga-

* Andrzej Bolewski (1906–2002), profesor Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, wybitny polski mineralog i geolog surowcowy, autor fundamentalnych prac i książek z dziedziny mineralogii, geologii złóż, geologii gospodarczej. Pierwszy prezes Centralnego Urzędu Geologii w latach 1951–1957.

** Mieczysław Mrozowski (1910–1999), profesor Politechniki Śląskiej, specjalista w zakresie górnictwa węgla kamiennego, wiceprezes CUG 1956–1957, a następnie prezes CUG (1958–1973).

*** Zdzisław Dembowski (1925–2005), doktor, geolog złożowy węgla kamiennego, prezes CUG w latach 1973–1985.

nizowały Krajową Konferencję Geologiczną, na której m.in. sformułowano wniosek o konieczności opracowania strategicznego programu geologicznych badań surowcowych oraz planu gospodarki kopalinami (Piwocki 2000). Wcześniej wniosek taki formułowany był przez Radę Programową CUG. Reforma centralnych organów władzy w Polsce realizowana w latach 1983–1985 doprowadziła do likwidacji szeregu centralnych urzędów i powołania nowych resortów. Tak więc, wbrew koncepcji, zamiarom i intencjom prezesa Dembowskiego, Centralny Urząd Geologii został zlikwidowany w 1985 roku (Ustawa 1985), a zakres kompetencji przekazany został do Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych (Cichy 2017; Salski 2007; Żytka 2017).

Realizacja realnej, choć tak oficjalnie nienazywanej, polityki surowcowej państwa należała do CUG, podległego mu Instytutu Geologicznego, przedsiębiorstw geologicznych, wiertniczych i geofizycznych oraz do resortowych służb geologicznych. Taka polityka była także przedmiotem analiz i określania kierunków działań przez Państwową Komisję Planowania Gospodarczego (opiniowała ona np. kryteria bilansowości złóż) oraz przez Państwową Radę Górnictwa, Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów (KERM). Należy jednak przypomnieć, że większość dokumentów dotyczących zasobów złóż kopalini i rozwoju sektora surowcowego była w tamtych latach oznaczana klauzulą poufne lub tajne, co wiązało się z ograniczonym dostępem do ich treści i możliwościami publicznego wykorzystywania.

Nie ma wiarygodnych informacji o przygotowywaniu opracowania w CUG dokumentu całościowego zbliżonego swoim zakresem do polityki surowcowej państwa. Było to związane początkowo z okresem działania, gdy następowało przechodzenie z „wojennej gospodarki nakazowo-dyspozycyjnej do gospodarki planowej. Dzielono ją na sektory na ogół o charakterze branżowym i tworzone centralne zarządy, zjednoczenia czy podobne organizacje ułatwiające Państwu zarządzanie nimi” (Bolewski 1996). W następnych latach zaś umacniał się sektor górnictwa węgla kamiennego, co owocowało koncentracją działań na rozwoju bazy zasobowej oraz wielkości wydobycia i eksportu tego surowca. Prawdą jest jednak także pogląd, że całość działalności CUG była podporządkowana polityce surowcowej, mimo braku formalnego dokumentu na ten temat. Podporządkowane temu było także szkolnictwo zawodowe (technika geologiczne) i wyższe (specjalizacje w AGH) mające kształcić kadry na użytek sektora surowcowego.

Należy jednak wspomnieć, że dr Wiesław Śliżewski* w swoich wspomnieniach (Śliżewski 2015) podaje, że na przełomie lat 1982–1983 opracował kilkudziesięciostronicowy memoriał *Założenia Polityki Surowcowej*, który przekazał Manfredowi Gorywodzie (ówczesnemu wicepremierowi ds. gospodarczych, sekretarzowi PZPR ds. ekonomicznych). Opracowanie to miało charakter kierunkowych tez kształtowania polityki surowcowej kraju, zwłaszcza intensyfikacji poszukiwań złożowych i zwiększenia dostępnej bazy surowców dla polskiej gospodarki. Profesjonalny charakter dokumentu przygotowanego samodzielnie przez W. Śliżewskiego był zapewne powodem powierzenia mu po kilku latach funkcji podsekretarza stanu – głównego geologa kraju. Ponieważ w swoim memoriale dotykał zagadnień przyszłości surowcowej świata opartej na wykorzystaniu surowców oceanicznych, to jednym z jego osiągnięć było

* Wiesław Śliżewski (1929–2017), doktor, geolog złożowy, sprawował, jako pierwszy, funkcję głównego geologa kraju w latach 1985–1990.

doprowadzenie do powstania międzynarodowej Wspólnej Organizacji Interoceanmetal IOM i ulokowanie jej siedziby w Polsce w Szczecinie (Szamałek 2018b). Problematyka zagadnień polityki surowcowej była też przedmiotem analiz i opracowań przygotowanych w ramach finansowania badań naukowych, tzw. centralnych planów badawczo-rozwojowych.

Należy podkreślić, że w całym okresie istnienia CUG wielkość zatrudnienia w nim nie przekraczała 120 osób, przy ponad 1000-osobowej załodze PIG – jako jednostki organizacyjnej podległej CUG oraz licznych pracownikach przedsiębiorstw geologicznych.

Pogłębiający się w PRL kryzys gospodarczy i polityczny w końcowych latach 80. XX wieku nie sprzyjał podejmowaniu nowych wyzwań w zakresie polityki surowcowej. Na brak polityki surowcowej wskazywała w swoich dokumentach Komisja Zasobów Kopaliny przy Ministrze Środowiska. Kolejny główny geolog kraju dr Wojciech Brochwicz-Lewiński* koncentrował się na ratowaniu dotychczasowego dorobku polskiej geologii i działaniach na rzecz reformy prawa geologicznego i górniczego. Należy przypomnieć, że w 1989 roku – roku przemian politycznych w Polsce – funkcjonowały dwa akty prawne: prawo górnictwa (1953) oraz prawo geologiczne (1960). W warunkach przejścia od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej należało w pierwszej kolejności te dwie ustawy nowelizować. Zadanie to podjął W. Brochwicz-Lewiński we współpracy ze specjalistami Banku Światowego oraz duńskiej służby geologicznej. Doprowadziło to do nowelizacji w 1991 roku prawa górniczego (Ustawa 1991a) i prawa geologicznego (Ustawa 1991b). Proces legislacyjny nowych regulacji w zakresie gospodarowania złożami kopaliny jest znakomicie opisany w pracy Mikosza (2010). Do polskiego systemu prawnego wprowadzono wówczas m.in. przepisy o koncesjach, prawie własności złóż kopaliny, zmodyfikowano system opłaty eksploatacyjnej (Szamałek 2015). Te pierwsze fundamentalne zmiany prawa dokonały się ze znaczącym udziałem W. Brochwicz-Lewińskiego. Stworzono zatem prawne podstawy działalności geologiczno-górnicznej, co umożliwiło przystąpienie do systemowych prac mających zapewnić wzrost bazy surowcowej i efektywności wydobycia i zagospodarowania kopaliny. Ponadto w 1990 roku opracowano w Ministerstwie OŚZNiL plan prac geologicznych do roku 2000 r. (przygotowany został przez pracowników PIG, PAN i AGH).

4. Polityka surowcowa w latach 1991–2005

W 1992 na polecenie sejmowej komisji OŚZNiL w Ministerstwie Środowiska i Ministerstwie Przemysłu i Handlu (MPiH) opracowano Politykę państwa w zakresie poszukiwania złóż i wydobywania kopaliny, ze szczególnym uwzględnieniem poszukiwań na Oceanie Spokojnym i Bałtyku – założenia polityki surowcowej. Prace te inicjował dr Michał Wilczyński**, który następnie rozpoczął poważne przygotowania do strategicznego dokumentu w zakresie surowców mineralnych. W 1994 roku przygotowano kolejny dokument planistyczny Polityka resortu w dziedzinie poszukiwania, rozpoznawania i eksploatacji surowców mineralnych (Gientka 1995a,b). Ten dokument został przyjęty przez kierownictwo MOŚZNiL

* Wojciech Brochwicz-Lewiński, doktor, główny geolog kraju w latach 1989–1991.

** Michał Wilczyński, doktor, główny geolog kraju w latach 1991–1994.

w dniu 29.11.1994 r. Pozwoliło to na podjęcie nowych kroków w zakresie przygotowywania polityki surowcowej państwa (Szamałek 1995), i z inicjatywy dr K. Szamałka* podjęto kolejne, tym razem wspólne, prace w dwóch ministerstwach MOŚZNiL oraz MPiH nad dokumentem, który miał pełnić rolę dyrektywy polityki gospodarczej w zakresie kopalni. Końcowym efektem tych prac było przyjęcie w lutym 1996 r. przez Radę Ministrów Założeń polityki państwa w dziedzinie surowców mineralnych. Założenia te powstały na zamówienie GGK na podstawie opracowań eksperckich z PIG i Centrum Podstawowych Problemów Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN w Krakowie.

Polityka surowcowa z 1996 roku określała strategiczny cel polityki surowcowej, zawierała ocenę sytuacji surowcowej, oceniała stan realizacji polityki surowcowej, wreszcie dostrzegała zagrożenia realizacji założeń polityki surowcowej. Szereg zawartych w niej tez i celów ma w dalszym ciągu walor przydatności.

W 1999 r. na Forum Geologów zorganizowanym przez dr. Tadeusza Curuś-Bachledę** przedstawiono ówczesne priorytety badań geologicznych m.in. w zakresie geologicznych badań surowcowych. Było to rozwinięcie fragmentarycznych tzw. polityk resortu, które wówczas w MOŚ opracowywano i przyjmowano (m.in. w zakresie hydrogeologii, geologii inżynierskiej czy kartografii geologicznej).

5. Polityka surowcowa w latach 2005–2018

Pod koniec 2005 roku w Ministerstwie Środowiska podjęto kolejne prace zmierzające do przygotowania polityki surowcowej. Inicjował je prof. Mariusz O. Jędrysek***. Ponieważ w 2007 roku nastąpiła zmiana koalicji rządowej, prace te nie zostały dokończone, przerwano je pod koniec 2007 r. Jak uważa Jędrysek (2018) „Działania te zaprzepaściły szansę (...) by Polska została pierwszym krajem w UE, który opracował własną politykę surowcową.

W roku 2005 w Ministerstwie Środowiska opracowano dokument Informacja o planowanych priorytetowych kierunkach działań w dziedzinie geologii gospodarczej. Główne zadania w nim uwzględnione wynikały z obowiązków ustawowych określonych w ustawach Prawo ochrony środowiska, Prawo geologiczne i górnicze oraz dokumencie Polityka Ekologiczna Państwa i zmierzały do realizacji zasad zrównoważonego rozwoju poprzez ochronę zasobów złóż kopalni, rozpoznanie potencjalnej bazy zasobowej oraz kreowanie odpowiedniej polityki wykorzystywania złóż (Kierunki... 2009).

Z kolei w latach 2008–2009 przygotowano w MOŚ dokumenty programowe w sposób sektorowy opisujące i planujące działania resortu w zakresie geologii. Były to: Kierunki badań w dziedzinie hydrogeologii, Kierunki badań w dziedzinie geologii inżynierskiej,

* Krzysztof Szamałek, profesor geologii złożowej i gospodarczej, główny geolog kraju w latach 1994–1997 i 2001–2005.

** Tadeusz Curuś-Bachleda, doktor geofizyki, główny geolog kraju w latach 1998–2001.

*** Mariusz Orion Jędrysek, profesor geochemii, główny geolog kraju w latach 2005–2007 oraz 2015 – aktualnie.

Kierunki badań w dziedzinie geologii surowcowej, Kierunki badań w dziedzinie kartografii geologicznej oraz Kierunki głębokich badań geologicznych (Kierunki... 2009). Stwarzały one możliwości zintegrowania ich z innymi politykami państwa i stanowiły bazę do opracowania całościowego dokumentu o charakterze polityki surowcowej. Jednak w tym czasie z inicjatywy dr. Jacka Jezierskiego* koncentrowano się zwłaszcza na przygotowaniu i uchwaleniu nowego prawa geologicznego i górniczego (Ustawa 2011), które w istocie zmieniało w sposób zasadniczy niektóre obowiązujące od 1994 roku (Ustawa 1994) przepisy prawa geologicznego i górniczego (Szamałek 2015). W ten sposób nowe prawo ustanawiało przyczółki dla opracowania polityki surowcowej, ale do jej opracowania w postaci jednolitego dokumentu nie doszło. Jednak znaczenie Kierunków badań w dziedzinie geologii surowcowej (2009) dla przygotowania przyszłej PSP jest istotne i niepodważalne. Sami autorzy zauważali bowiem, że Kierunki badań w dziedzinie geologii surowcowej mogą stanowić istotną część Polityki Surowcowej Kraju pozostającej w gestii Ministerstwa Gospodarki... (taki był wówczas stan podziału kompetencji). Potrzebę opracowania i wdrożenia w życie PSP postulowało jednak wielu autorów (m.in. Galos i in. 2012a, b, c; Kulczycka i in. 2015; Smakowski i Speczik 2008). Środowisko geologiczne dostrzegało także potrzebę dyskusji na temat PSP i w 2013 r. zorganizowało w Warszawie konferencję Bezpieczeństwo surowcowe Polski (Szamałek 2013).

Potrzeba posiadania przez nasz kraj własnej nowoczesnej polityki surowcowej jest dość dobrze w gronie geologów i ekonomistów uświadamiana. Kampania wyborcza do Sejmu RP w 2015 roku uaktywniała liczne ośrodki i specjalistów do dyskusji o polityce surowcowej państwa (Kulczycka i in. 2015). Było to także pokłosiem szeregu inicjatyw Unii Europejskiej w zakresie surowców mineralnych (wśród nich m.in. *Inicjatywa na rzecz surowców – zaspokajanie naszych kluczowych potrzeb w celu stymulowania wzrostu i tworzenia miejsc pracy w Europie – Inicjatywa 2008*).

Środowisko naukowe krakowskie przygotowało w 2015 roku opracowanie *Polityka Surowcowa Polski. Rzecz o tym, czego nie ma, a jest bardzo potrzebne* (Hausner 2015). Autorzy byli bardzo krytyczni wobec sytuacji dotyczącej surowców mineralnych w Polsce. Wskazywali na bałagan organizacyjny, chaos definicyjny, zamęt kompetencyjny. Jednocześnie zgodnie z wcześniejszymi próbami opisaniami, czym jest lub czym powinna być polityka surowcowa przedstawili własny pogląd w tej sprawie. Uważali bowiem, że „Polityka surowcowa to długofalowa polityka publiczna prowadzona na poziomie krajowym, która ma zapewnić dostęp przedsiębiorstw wytwórczych do niezbędnych dla ich działalności surowców po cenie umożliwiającej im bycie konkurencyjnymi, przy jednoczesnym dbaniu o stan środowiska przyrodniczego i społecznego na każdym etapie cyklu surowcowego oraz bieżące i długookresowe bezpieczeństwo gospodarcze kraju” (Hausner 2015). Takie ujęcie jest ewolucją poglądów, jakie zachodziły w Polsce i Europie na temat pojęcia i definicji polityki surowcowej. Co istotne, autorzy wśród szeregu ważnych i racjonalnych poglądów, wyrażają i taki „Polityka surowcowa może być skuteczna tylko przy zapewnieniu całościowego spojrzenia i uwzględnieniu wielu różnych aspektów gospodarki surowcowej. Do tego niezbędna jest specjalistyczna wiedza i adekwatne instrumenty, w tym odpowiednie formuły

* Jacek Jezierski, doktor hydrogeologii, główny geolog kraju w latach 2007–2011.

prowadzenia makroekonomicznego i mikroekonomicznego rachunku. Taki rachunek musi uwzględniać też koszty likwidacji wydobycia”. Trudno się z takim postawieniem sprawy nie zgodzić. Kontrowersyjny tytuł, świetni eksperci i zaprezentowana ocena oraz rekomendacje sprawiły, że dokument ten stał się impulsem i podstawą do bardzo ożywionej dyskusji publicznej. Po raz pierwszy chyba tematyka ta objęła tak znaczne kręgi społeczne.

Ponadto w roku 2015 ukazała się przygotowana przez Ministerstwo Środowiska *Biała Księga Ochrony Złóż Kopalin (Biała Księga 2015)*. Spotkała się ona jednak z dość powszechną krytyką, jako dokument niedojrzały, fragmentaryczny i niewuwzględniający całościowego widzenia spraw surowcowych w kraju. Głównym przesłaniem *Białej Księgi* była chęć określenia złóż strategicznych i ustanowienia dla nich skuteczniejszej, niż dotychczas, ochrony prawnej.

Jak istotne i aktualne jest społeczne zaangażowanie w problematykę surowcową świadczy fakt opracowania i skierowania do publicznej debaty dokumentu *Obywatele zasobni w zasoby. Biała księga zarządzania zasobami naturalnymi w Polsce (Blusz i in. 2015)*. Dokument ten jakością i zakresem analizy pozytywnie odbiega od wcześniej przygotowywanych dokumentów. Ma charakter integralnego opracowania poruszającego aspekty systemowe zarządzania zasobami naturalnymi (nie tylko mineralnymi), politycznego i gospodarczego podłoża potrzebnych zmian, wreszcie zawiera szereg rekomendacji na rzecz nowego funkcjonalnego umiejscowienia organu administracji rządowej (Ministerstwo Energii i Zasobów Naturalnych). Mimo oczekiwań autorów dokument nie spełnił spodziewanej przez nich roli. Przygotowany został w roku wyborów parlamentarnych i miał chyba spełnić funkcję nowej kreacji politycznej. Jednak należy podkreślić ważną rangę merytoryczną tego opracowania, a zwłaszcza jego postulaty organizacyjne, upowszechnienia konsultacji społecznych i dialogu obywatelskiego.

Ważnym impulsem do debaty publicznej w zakresie polityki surowcowej było opracowanie Ministerstwa Rozwoju Surowce dla przemysłu (2016). Dokument ten stanowił rozwinięcie wstępnych propozycji podjętych wcześniej przez Ministerstwo Gospodarki (czerwiec 2014 r. Założenia do Planu działań na rzecz bezpieczeństwa Polski w zakresie surowców nieenergetycznych). W propozycji MR zauważano, że „Mnogość instytucji i aktów prawnych stanowi duże wyzwanie dla wypracowania spójnej polityki surowcowej.”

Rozproszenie kompetencyjne oraz brak efektywnej koordynacji działań w obszarze polityki surowcowej stał się powodem podjęcia w 2016 roku nowej inicjatywy ze strony M.O. Jędryska – sekretarza stanu w Ministerstwie Środowiska. W konsekwencji najpierw ustanowiono funkcję pełnomocnika rządu do spraw polityki surowcowej państwa (Rozporządzenie 2016 – został nim prof. M.O. Jędrysek), a następnie Prezes Rady Ministrów powołał Międzyresortowy Zespół do spraw Polityki Surowcowej Państwa (*Zarządzenie 2016*). Jego zasadnicze zadania to:

1. Opracowanie projektu polityki surowcowej państwa.
2. Zapewnienie instrumentów realizacji polityki surowcowej państwa.

W składzie międzyresortowego zespołu znajdują się reprezentanci wszystkich ministerstw i instytucji mających związek z zagadnieniami określenia bazy surowców mineralnych, ich zagospodarowania i wykorzystania w gospodarce. Należy podkreślić, że po raz pierwszy w dotychczasowej historii przygotowywania polityki surowcowej państwa uwzględniono

wszystkie wcześniej zauważane braki i niedoskonałości funkcjonalne i przygotowano *modus operandi* uwzględniający prawne, instytucjonalne, kadrowe i merytoryczne potrzeby opracowania PSP. Efektem prac międzyresortowego zespołu było przedstawienie w 2018 roku projektu Polityki Surowcowej Państwa (Jędrysek 2018) i skierowanie jej do konsultacji społecznych. W jej ramach zaplanowano w latach 2017 i 2018 zorganizowanie 12 konferencji regionalnych poświęconych głównym filarom tej polityki. Filary te są następujące (Jędrysek 2018):

1. Zapotrzebowanie gospodarki krajowej na surowce mineralne.
2. Pozyskiwanie surowców ze złóż kopalni i ciepło Ziemi.
3. Pozyskiwanie surowców z odpadów, ich zamienniki oraz rekultywacja i remediacja.
4. Pozyskiwanie deficytowych surowców mineralnych drogą importu i współpraca międzynarodowa.
5. Uwarunkowania prawne polityki surowcowej państwa.
6. Upowszechnianie wiedzy o geologii, górnictwie i surowcach mineralnych.
7. Ramy instytucjonalne wypracowania i wdrażania polityki surowcowej państwa.
8. Ryzyko, planowanie inwestycji i bezpieczeństwo.
9. Usprawnienie systemu podatków i danin.

Przebieg, zakres i wystąpienia w trakcie konsultacji są szeroko przedstawiane na specjalnej dedykowanej stronie internetowej www.psp.mos.gov.pl. Ponadto od 2018 roku ukazuje się dwumiesięcznik „Polityka Surowcowa”.

Należy dostrzec i docenić, że zakres, dynamizm i rozmach działań związanych z przygotowaniem PSP przekracza wszystkie wcześniejsze próby i działania na rzecz przygotowania tego strategicznego dokumentu państwowego. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, iż w wielu wystąpieniach, działaniach, propozycjach przesadnie koncentruje się konieczność utworzenia Polskiej Agencji Geologicznej (PAG). Mimo natarczywej narracji, iż PAG rozwiąże wszystkie dotychczasowe bolączki i problemy związane z funkcjonowaniem państwowej służby geologicznej (psg), nie można tego poglądu przyjmować bezkrytycznie. Znane są przecież liczne publicznie wyrażane głosy krytyczne wobec tej koncepcji (m.in. związki zawodowe, komitety naukowe PAN, publicystyka). Przyjęcie, iż głosy krytyczne oparte są na odmiennej argumentacji, ale kierują się głównie dobrem kraju i polskiej geologii, a przede wszystkim polskiej racji stanu, wzbogaciłoby debatę publiczną i pozwoliło na uniknięcie popełnienia błędów niedostrzeganych przez autorów koncepcji PAG. Niestety dotychczasowe działania wskazują na to, że mamy do czynienia ze znanym i opisywanym zjawiskiem w psychologii społecznej zwanym syndromem grupowego myślenia. Trzeba o tym pamiętać i bardziej zrationalizować proces decyzyjny w zakresie zmian strukturalnych w polskiej geologii. Należy wyrazić nadzieję, że jednak konsultacje społeczne i ich wyniki zostaną wzięte pod uwagę, zarówno ze strony akolitów, jak i krytyków, tego rozwiązania instytucjonalno-organizacyjnego (tj. PAG).

Jednym z celów polityki surowcowej powinna być otwartość na inwestorów krajowych i zagranicznych w sektorze poszukiwawczym i wydobywczym. Mieści się to w szeroko rozumianym pojęciu klimatu inwestycyjnego. W Polsce w ostatnich latach wyczuwa się istotną negatywną zmianę w podejściu do akceptacji obecności, zwłaszcza inwestorów zagranicznych, w obszarze złożowych badań geologicznych. A przecież nie ma nic lepszego

go, jak uzyskiwanie informacji za „cudze pieniądze”. W tym zakresie polityka koncesyjna państwa (poszukiwawcza i rozpoznawcza) powinna być znacznie bardziej otwarta.

Należy podkreślić, że Polska ma także przyjęty program poszukiwania i zagospodarowania kopalin oceanicznych ProGeO (Uchwała 2017). Uzupełnia to politykę surowcową. Surowce oceaniczne w przyszłości będą zastępowały dotychczas wykorzystywane lądowe zasoby surowcowe (Szamałek 2018c, d) i mogą zwiększyć stan potencjalnej bazy zasobowej Polski.

Podsumowanie i wnioski

Polskie środowisko geologiczne ponad 80 lat temu podjęło wysiłki na rzecz opracowania polityki surowcowej państwa. Pierwsza polityka surowcowa państwa została opracowana w 1938 roku, jako rezultat prowadzonych od kilku lat prac studialno-analitycznych, głównie w strukturach sztabu generalnego wojska polskiego, a następnie Komitetu Obrony Rzeczypospolitej. Ponowne wysiłki opracowania PSP szczególnie widoczne były od drugiej połowy lat 90. XX wieku. Efektem tych działań stało się przyjęcie przez Radę Ministrów w 1996 roku Założeń polityki państwa w dziedzinie surowców mineralnych (zwaną potocznie Polityką surowcową).

Środowiskiem naukowym, które bezsprzecznie wniosło i wnosi największe zasługi w teoretyczne zagadnienia związane z gospodarką surowcami mineralnymi oraz polityką surowcową, jest środowisko krakowskie oraz środowisko Państwowego Instytutu Geologicznego. Wiąże się to z pracami Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią Polskiej Akademii Nauk. Należy w tym miejscu docenić rolę inspirującą oraz organizacyjną prof. Romana Neya – pomysłodawcy, twórcy i pierwszego dyrektora instytutu. Jego wizja zbudowania mocnego ośrodka opracowującego strategię surowcowa państwa zrealizowała się zgodnie z zamierzeniami profesora. Poza IGSMiE PAN znaczącą rolę odgrywało grono geologów złożowych i gospodarczych z PIG oraz AGH w Krakowie z prof. Markiem Nieciem. Należy wspomnieć, zatem choćby część nazwisk osób pracujących w tym czasie nad kolejnymi strategiami surowcowymi Polski, są to m.in. A. Bolewski, R. Ney, M. Nieć, T. Smakowski, K. Galos, J. Kamyk, E. Lewicka, S. Przeniosło, A. Paulo, H. Gruszczyk, S. Wołkowicz, M. Gientka, M. Piwocki, K. Szamałek, B. Radwanek-Bąk, J. Kulczycka – bez wątpienia nie jest to lista kompletna.

Po 80 latach od powstania pierwszej dojrzałej i nowoczesnej na ówczesne czasy surowcowej strategii państwa Polska ma szansę na przyjęcie zintegrowanej, spójnej i długofalowej Polityki Surowcowej Państwa. Niezależnie od indywidualnych ocen należy podkreślić, że opracowana w 2018 roku PSP nie jest całkowicie nowym, nieznanym wcześniej w Polsce pionierskim dokumentem. PSP jest efektem ciągłości i konsekwencji szeregu wcześniejszych prób podejmowanych dla przygotowania takiej strategii. W geologii pojęcie stratyfikacja jest bardzo dobrze ugruntowane. W końcowej fazie opracowywania PSP mamy zatem do czynienia ze stratyfikacją wszystkich wcześniejszych prób, propozycji, błędów i ścieżek konceptualnych i organizacyjnych przygotowania państwa do zapewnienia strumienia niezbędnych surowców dla gospodarki. Nie umniejsza to dokonań i zasług obecnego

kierownictwa polskiej geologii w przygotowaniu PSP. Zakres działania, dynamizm, nowe instrumenty (pełnomocnik rządu, międzyresortowy zespół, środki komunikacji społecznej), szerokie konsultacje społeczne są bezsprzecznie dorobkiem aktualnego głównego geologa kraju. Jednak należy dostrzec ciągłość i dorobek polskiej myśli geologicznej oraz jej dokonania w czasie tych ponad 80 lat. Dlatego należy kontynuować pogłębione badania nad ewolucją opracowywania i wdrażania polityki surowcowej państwa.

Przyjęcie Polityki Surowcowej Państwa sprawi, że Polska dołączy do krajów posiadających już to planistyczne i strategiczne instrumentarium przygotowujące państwo do sprośnięcia wyzwaniom współczesnej surowcochłonnej gospodarki. Pozwoli to także na racjonalizację gospodarowania surowcami mineralnymi w Polsce.

Literatura

- Biała Księga Ochrony Złóż Kopalni 2015. Ministerstwo Środowiska.
- Bilans Gospodarki Surowcami Mineralnymi Polski i Świata 2013. IGSMiE PAN 2015. Warszawa: Wyd. PIG-PIB.
- Bilans zasobów złóż kopalni w Polsce. 2017, Warszawa: PIG.
- Bilans perspektywicznych zasobów kopalni Polski. 2011. Warszawa: PIG.
- Blusz i in. 2015 – Blusz, K., Inderberg, T.H.J. i Zerka P. red. 2015. *Obywatele zasobni w zasoby. Biała księga zarządzania zasobami naturalnymi w Polsce*. Warszawa: Fundacja Demos.
- Bolewski, A. 1996. *Moje życie – moja praca*. Kraków, 408 s.
- Chudzik, W. 2014. *Zagadnienie Centralnego Okręgu Przemysłowego (1937–1939) w świetle poglądów politycznych*. Ann.UMCS Lublin, Vol. LXIX, z. 1–2, s. 25–48. [Online] file:///C:/Users/ksza/Downloads/4233-3059.pdf [Dostęp: 10.07.2018].
- Cichy, R. 2017. Był kiedyś Centralny Urząd Geologii. [W:] *Był kiedyś Centralny Urząd Geologii* (Zbiór wspomnień). Warszawa: Stowarzyszenie Emerytowanych Pracowników Państwowego Instytutu Geologicznego, s. 35–82.
- Decret z dnia 3 lutego 1947 r. o państwowej służbie geologicznej. Dz.U. nr 17 poz.68. [Online] <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19470170068/O/D19470068.pdf> [Dostęp: 10.07.2018].
- Decret Prezydenta RP z dnia 31 marca 1938 roku o państwowej służbie geologicznej. Dz.U. nr 22, poz.193. [Online] file:///C:/Users/ksza/Downloads/D1938022019301.pdf [Dostęp: 10.07.2018].
- Decret z dnia z 8 października 1951 o państwowej służbie geologicznej. Dz.U. Nr 52, poz. 369. [Online] https://mojepanstwo.pl/dane/dziennik_ustaw/37108,dekret-z-dnia-8-pazdziernika-1951-r-o-panstwowej-sluzbie-geologicznej [Dostęp: 10.07.2018].
- Galos i in. 2012a – Galos, K., Nieć, M., Radwanek-Bąk, B., Smakowski, T. i Szamałek, K. 2012a. Bezpieczeństwo surowcowe Polski w Unii Europejskiej i na świecie. *Biuletyn PIG* 452, s. 43–52.
- Galos i in. 2012 b – Galos, K., Nieć, M., Radwanek-Bąk, B., Smakowski, T. i Szamałek, K. 2012b. Bezpieczeństwo surowcowe Polski – ocena sytuacji w zakresie kopalni nieenergetycznych. *Biuletyn PIG* 452, s. 33–42.
- Galos i in. 2012c – Galos, K., Nieć, M., Radwanek-Bąk, B., Smakowski, T. i Szamałek, K. 2012c. Bezpieczeństwo surowcowe Polski – bariery pokrycia krajowych potrzeb surowcowych w zakresie kopalni nieenergetycznych. *Biuletyn PIG* 452, s. 53–58.
- Gientka, M. 1995a. Polityka resortu w dziedzinie poszukiwania, rozpoznawania i eksploatacji surowców mineralnych. Cz. I. *Przegląd Geologiczny* t. 43, nr 1, s. 49–56.
- Gientka, M. 1995b. Polityka resortu w dziedzinie poszukiwania, rozpoznawania i eksploatacji surowców mineralnych. Cz. II. *Przegląd Geologiczny* t. 43, nr 2, s. 126–140.
- Hausner, J. red. 2015. *Polityka Surowcowa Polski. Rzecz o tym, czego nie ma, a jest bardzo potrzebne*. [Online] <http://www.pte.pl/pliki/2/1/Polityka%20surowcowa.compressed.pdf> [Dostęp: 10.07.2018].
- Inicjatywa na rzecz surowców – zaspokajanie naszych kluczowych potrzeb w celu stymulowania wzrostu i tworzenia miejsc pracy w Europie 2008 – Komunikat KE 699/2008.
- Jędrysek, M.O. 2008. *Geologia i Górnictwo w Polsce z Punktu Widzenia Głównego Geologa Kraju (2005-7)*. Wybrane Zagadnienia Od Komisji Kruszcowej Do Dziś. Kopaliny 2/2008, 71. [Online] <http://history-of-mining>.

- pwr.wroc.pl/old/attachments/article/20/09Jedrysek-Od_Komisji_Kruszcowej_do_dzi%C5%B.pdf [Dostęp: 10.07.2018].
- Jędrysek, M.O. 2018. *Polityka surowcowa państwa*. Projekt. MŚ Warszawa, 65 s.
- Kierunki działań w zakresie geologii 2009. [Online] http://archiwum.mos.gov.pl/kategoria/258_kierunki_dzialan_w_zakresie_geologii/ [Dostęp: 10.07.2018].
- Kierunki badań w dziedzinie geologii surowcowej 2009. [Online] http://archiwum.mos.gov.pl/g2/kategoriaPliki/2009_04/kierunki_badan_geologia_surowcowa.pdf [Dostęp: 10.07.2018].
- Kot, A. 1983 – Profesor Mieczysław Mrozowski. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej*, seria Górnictwo, z. 119, nr 731, s. 5–11. [Online] http://delibra.bg.polsl.pl/Content/37898/BCPS_42348_1983_Profesor-Mieczyslaw-.pdf [Dostęp: 10.07.2018].
- Kozłowski, E. 1964. *Wojsko Polskie 1936–1939. Próby modernizacji i rozbudowy*. Warszawa: Wydawnictwo MON, wyd. I, s. 23, 60.
- Kulczycka i in. 2015 – Kulczycka, J., Kudelko, J. i Wirth, H. 2015. Założenia i cele polityki surowcowej zawarte w krajowych dokumentach strategicznych. *Przegląd Geologiczny* t. 63, nr 2, s. 98–102.
- Mikosz R. 2010 – Ewolucja prawnej regulacji dotyczącej korzystania z zasobów naturalnych wnętrza Ziemi w kontekście przemian ustrojowych w Polsce. *Górnictwo i Geoinżynieria* R. 34, z. 3, s. 17–31.
- Mineral Resources of Poland. 2017. Szamałek K., Szuflicki M., Malon A., Tymiański M. Eds. Warszawa: PIG.
- Nieć, M. i Radwanek-Bąk, B. 2009. Wykorzystanie złóż kopalin w Polsce, przyszłość i zagrożenia dla bezpieczeństwa surowcowego kraju. *Przegląd Geologiczny* t. 57, nr 7, s. 591–599.
- Piwocki, M. 2000. Priorytety badań geologicznych: geologiczne badania surowcowe. *Przegląd Geologiczny* t. 48, nr 1, s. 36–41.
- Prądzyński, J. 1936 – Polityka surowcowa. *Polska Zbrojna* nr 70, s. 5. [Online] <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=5&uid=21589981> [Dostęp: 10.07.2018].
- Prawo geologiczne – ustawa z dnia 16 listopada 1960 r. Dz.U. nr 52, poz. 303 z 1960 r. z późn. zm.
- Prawo geologiczne i górnicze z dnia 4 lutego 1994 r. Dz.U. nr 27, poz. 96. z późn. zm.
- Prawo geologiczne i górnicze ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. Dz.U. z 17 listopada 2017 r., poz. 2126 z późn. zm.
- Prawo górnicze – dekret z dnia 6 maja 1953. Dz.U. nr 4, poz. 12 z 1978 r. z późn. zm.
- Roman, A. 1937. Przemówienie ministra przemysłu i handlu Antoniego Romana na zebraniu grupy parlamentarnej dla spraw emigracyjno-kolonizacyjnych wygłoszone w dniu 1 lipca 1937. *Polityka gospodarcza* 1937, nr 28, s.924.
- Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 24 czerwca 1927 r. o Państwowym Instytucie Geologicznym. Dz.U. poz.574. [Online] <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19270650574/O/D19270574.pdf> [Dostęp: 10.07.2018].
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 maja 2016 r. w sprawie ustanowienia Pełnomocnika Rządu do spraw Polityki Surowcowej Państwa. Dz.U z 2016, poz. 685.
- Salski, W. 2007. Polska szkoła geologii. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 52/1, s. 97–119. [Online] [http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Kwartalnik_Historii_Nauki_i_Techniki/Kwartalnik_Historii_Nauki_i_Techniki-r2007-t52-n1-s97-119/Kwartalnik_Historii_Nauki_i_Techniki-r2007-t52-n1-s97-119.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Kwartalnik_Historii_Nauki_i_Techniki/Kwartalnik_Historii_Nauki_i_Techniki-r2007-t52-n1/Kwartalnik_Historii_Nauki_i_Techniki-r2007-t52-n1-s97-119/Kwartalnik_Historii_Nauki_i_Techniki-r2007-t52-n1-s97-119.pdf) [Dostęp: 10.07.2018].
- Smakowski, T. i Speczik, S. 2008. Kierunki polityki surowcowej Polski. *Gospodarka Surowcami Mineralnymi – Mineral Resources Management* t. 24, z. 4/4, s. 381–393.
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). 2017. Ministerstwo Rozwoju. [Online] <https://www.mirr.gov.pl/media/48672/SOR.pdf> [Dostęp: 10.07.2018].
- Surowce dla przemysłu. Plan działań na rzecz zabezpieczenia podaży nieenergetycznych surowców mineralnych. Projekt. 2016. Ministerstwo Rozwoju.
- Szamałek, K. 1995. Aktualne kierunki polityki surowcowej państwa. *Górnictwo Odkrywkowe* nr 6, s. 3–6.
- Szamałek, K. 2011. Bezpieczeństwo surowcove państwa. [W:] *Bilans perspektywicznych zasobów kopalin Polski*. Wg stanu na 31.XII. 2009. Wołkowicz S., Smakowski T., Speczik S. eds, Ministerstwo Środowiska, Warszawa, 261 s.
- Szamałek, K. 2013. *Problemy bezpieczeństwa surowcowego Polski*. Wystąpienie na konferencji Bezpieczeństwo surowcove Polski, Warszawa 10 października 2013, organizatorzy PIG-PIB oraz Polska Platforma Technologiczna Surowców Mineralnych.
- Szamałek, K. 2015. Zarys ewolucji polskiego prawa poszukiwania i wydobywania kopalin w latach 1991–2015. *Biuletyn PIG* 465, s. 21–34.

- Szamałek, K. 2016. Analiza porównawcza polityk surowcowych wybranych krajów. Warszawa: PIG-PIB, Opracowanie dla MŚ.
- Szamałek, K. 2018a. *Ewolucja polityki surowcowej państwa*. Komitet Zrównoważonej Gospodarki Surowcami Mineralnymi PAN Kraków 23 kwietnia 2018 r. [Online] <https://min-pan.krakow.pl/instytut/komitet-zrownowazonej-gospodarki-surowcami-mineralnymi-pan/> [Dostęp: 10.07.2018].
- Szamałek, K. 2018b. Wspomnienia. Wiesław Śliżewski. *Przegląd Geologiczny* t. 66, nr 3, 140 s.
- Szamałek, K. 2018c. Stan rozpoznania oceanicznych zasobów mineralnych. *Przegląd Geologiczny* t. 66, nr 3, s. 189–196.
- Szamałek, K. 2018d. Udział Polski w pracach Międzynarodowej Organizacji Dna Morskiego. *Przegląd Geologiczny* t. 66, nr 3, s. 185–189.
- Szonert, J. i Żółtowski, Z. 1954. Organizacja państwowej służby geologicznej, Biblioteka zawodowa geologa. *Instrukcje-normy, zagadnienia prawne i organizacyjne* 14, Warszawa: Wyd. Geologiczne.
- Śliżewski, W. 2015. 60 lat w służbie geologii i współpracy z PIG (1949–2009). [W:] *Pracowaliśmy w trudnych, ale ciekawych czasach*. Wspomnienia pracowników, Warszawa: PIG.
- Uchwała RM z dnia 25 lipca 2017 r. w sprawie stanowienia wieloletniego programu „Program Rozpoznania Geologicznego Oceanów” – PRoGeO. [Online] <http://monitorpolski.gov.pl/mp/2017/774> [Dostęp: 10.07.2018].
- Ustawa z dnia 12 listopada 1985 o zmianach w organizacji oraz zakresie działania niektórych naczelnych i centralnych organów administracji państwowej. Dz.U. nr 50, poz. 262. [Online] <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19850500262/U/D19850262Lj.pdf> [Dostęp: 10.07.2018].
- Ustawa z dnia 16 listopada 1960 r. o prawie geologicznym. Dz.U. nr 52, poz. 303 z 1960 r. z późn. zmianami.
- Ustawa z dnia 9 marca 1991 r. o zmianie prawa górniczego. Dz.U. nr 31, poz. 128.a
- Ustawa z dnia 9 marca 1991 r. o zmianie prawa geologicznego. Dz.U. nr 31, poz. 129.b
- Zamęcki, Ł. 2008. Reorganizacja Państwowego Instytutu Geologicznego w latach poprzedzających II wojnę światową — w obliczu konieczności zmiany polityki surowcowej państwa. *Przegląd Geologiczny* t. 56, nr 3, s. 209–211.
- Zamęcki, Ł. 2010. *Polityka surowcowa II Rzeczypospolitej w latach 1935–1939*. Warszawa: Wyd. UW.
- Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów nr 61 w sprawie Międzyresortowego Zespołu do spraw Polityki Surowcowej Państwa z dnia 17 maja 2016 roku MP z 2016 r. poz. 455.
- Zdanowski, A. 2006. Wspomnienia. Zdzisław Dembowski (1925–2005). *Przegląd Geologiczny* t. 54, nr 2, s. 115–116.
- Żytka, J. 2017. Pracowałem dla polskiej geologii. [W:] *Był kiedyś Centralny Urząd Geologii (Zbiór wspomnień)*. Warszawa: Stowarzyszenie Emerytowanych Pracowników Państwowego Instytutu Geologicznego, s. 7–34.

